

บทคัดย่อ

ในสังคมโลกยุคปัจจุบันที่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็วแต่ในขณะเดียวกันกระแสแห่งการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชีวภาพอย่างยั่งยืนกลับทวีมากขึ้นตามลำดับ ผู้คนจำนวนมากตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน ซึ่งเป็นองค์ความรู้อันเป็นผลมาจากใช้ทักษะ ความรู้ ประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นในการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต และมีการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งคุณประโยชน์มากมายของยาพื้นบ้านทำให้ประเทศที่พัฒนาแล้วที่เพียบพร้อมไปด้วยทุนและเทคโนโลยีแต่ขาดแคลนทรัพยากรชีวภาพ ได้เข้าไปทำการสำรวจและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านของประเทศกำลังพัฒนาไปใช้ประโยชน์ในทางอุตสาหกรรมและใช้เพื่อการวิจัยเป็นผลิตภัณฑ์ยาสมัยใหม่ การวิจัยและพัฒนาโดยอาศัยฐานความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน สิ่งที่เกิดขึ้นนั้นจะถือว่าเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่อาจได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา

ในปัจจุบัน ประเทศกำลังพัฒนาได้ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน ได้พยายามหาแนวทางในการกำหนดมาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ และเพื่อการปกป้องไม่ให้มีการช่วงชิงเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านไปใช้ประโยชน์และขอรับการการคุ้มครองตามกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยปราศจากการรับรู้ถึงสิทธิในความเป็นเจ้าของที่แท้จริง

ขณะที่ความตกลงทริปส์ เกิดขึ้นจากประเทศที่พัฒนาแล้วนำประเด็นเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้าเข้าสู่การเจรจาของแกตต์ ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งองค์การการค้าโลก ความตกลงทริปส์จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของความตกลงพหุภาคีภายใต้องค์การการค้าโลก ซึ่งมีผลให้สมาชิกขององค์การการค้าโลกจะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีด้วย

ความตกลงทริปส์มีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้ความเจริญก้าวหน้าทางด้านอุตสาหกรรม จึงเน้นให้ความสำคัญแก่การให้สิทธิแก่เอกชนในการครอบครองสิทธิบัตร เนื้อหาของความตกลงทริปส์ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน คือ เงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในข้อ 27 เรื่องสิ่งที่ได้รับสิทธิบัตร ตามบทบัญญัติดังกล่าว ประเทศสมาชิกจะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ในทุกสาขาเทคโนโลยี โดยมีข้อยกเว้นในข้อ 27.3(b) ว่า ประเทศสมาชิกอาจไม่คุ้มครองพืชและสัตว์ภายใต้ระบบสิทธิบัตร แต่ต้องให้การคุ้มครองแก่ “พันธุ์พืช” โดยอาจใช้กฎหมายสิทธิบัตร หรือระบบกฎหมายเฉพาะที่มีประสิทธิภาพ (sui generis system) หรือโดยวิธีการคุ้มครองทั้งสองระบบร่วมกัน

ในส่วนของประเทศไทย ณ ปัจจุบัน มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ. 2542 และพระราชบัญญัติคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย พ.ศ. 2542 แม้จะไม่ได้ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน แต่ก็สามารถนำมาปรับใช้ได้บางประการ แต่ก็ไม่สามารถนำมาใช้เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพและครอบคลุมได้ทั้งหมด และศึกษาถึงมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นในต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน ประเทศฟิลิปปินส์ ประเทศบราซิล ประเทศสหรัฐอเมริกา ฮ่องกง เอมิเรต และประเทศอินเดีย เพื่อให้เห็นถึงวิธีการที่ประเทศต่างๆ ใช้ในการคุ้มครองและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้าน

จากการที่ได้ศึกษา พบว่าการคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านจะต้องกระทำทั้งในระดับกฎหมายภายในและกฎหมายระหว่างประเทศ แม้ระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่ในปัจจุบันจะสามารถคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นได้บางกรณี แต่ก็ไม่สามารถนำมาใช้เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากวัตถุประสงค์ในการคุ้มครองมีความแตกต่างกันอย่างมาก การสร้างกฎหมายระบบเฉพาะเพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับยาพื้นบ้านจึงมีความจำเป็น เพื่อเป็นเกราะป้องกันการฉกฉวย หรือนำเอายาพื้นบ้านของไทยไปใช้ประโยชน์โดยประเทศพัฒนา โดยปราศจากการเยียวยาหรือค่าตอบแทน ในระดับหนึ่ง